

Přehled Obsahu

Etymologický slovník české frazeologie	Předmluva	5
Analýza diachronních aspektů české frazeologie	Seznam zkratk	7
Historie českých rčení. Příloha	Slovník	9
Literatura		295

Proto jsme si dali za cíl shromáždit všechny dostupné prameny a přiblížit čtenáři bohatou historii českých rčení. Příprava slovníku začala už dávno – a to v letech 20. století, kdy byla vydána naše bibliografická práce *Historie a etymologie českých rčení* (Stěpanová 1948, Praha: Karolinum). Bibliografie zahrnovala 1700 frazémů a 4700 odkazů na různé – převážně české – prameny. Pro etymologický slovník jsme počítali frazémů a odkazů značně více, nyní zahrnuje celk 4300 frazémů. Byly pečlivě shromážděny a doplněny práce, které byly vydány po r. 1978 (i neřetovaně otištěny), byly také zpracovány cizojazyčné prameny – německé, slovenské, ruské, ukrajinské atd.

Etymologický slovník je zvláštní lexikografický žánr, který vyžaduje pečlivé zvolení především výběru jednotek, které budou ve slovníku koherentovány. Není možné vyvěřit všechna rčení existující v daném jazyce – především proto, že lingvistická věda zatím ještě nemá tolik etymologických poznatků, jaková práce by si vyžádala mnoho desítek let a nebyla by ukončena úspěšně. Kromě toho, většina frazémů lidově řeči patří k výrazům s průměrnou motivací a odězí se mnohdy v jediném žvaktu, který denně máme možnost pozorovat kolem sebe: být jako snít, vrátit noskem, dostat se z ústa do ústa, hrát si s ohněm, vrátil se ke kořenům, být jako ovce, být (hrzká) jako olivák, studený jako led apod. Pro Etymologický slovník jsme vybrali pouze frazémy, které nejsou dle mínění redaktorů úplně jasné, např. obsahují archaismy, zastaralé gramatické tvary, názvy starých věcí, slova používaná v Bibli a u jiných antických autorů. Byly zahrnuty také jednotky, které mají svůj původ nebo jsou významově svou historií či vývojem. Účelovým vodítkem pro nás bylo to, že o rčení, která jsme vybrali, se zejména vědecky už dříve, a většinou z pohledu již dříve psaných v českých i zahraničních časopisech, slovníků a odborných publikacích, a právě o tyto práce jsme se opřeli.

Náš slovník zahrnuje pouze frazémy, tj. ustálené reprodukovatelné exprese, jež mají charakter sémantiku. Příslušná a okřídlená výrazy včetně jejich charakteru se uvádějí jen vzájemně. Řečmi se zpravidla uvádí v té podobě, v jaké se vyskytuje v odpovídajícím prameni (například se i v slovníku), to znamená, že se tu vyskytují i zastaralé tvary. Jsou sice zahrnuty i frazémy, které se dnes neudávají, ale jsou důležité pro odborný výzkum v oblasti české i obecně evropské frazeologie. Lidové frazémy jsou opatřeny poznámkou *orch.* nebo *zast.*, knižní frazémy jsou označeny *kn.* a *kn.*

Paradigmatičké varianty se uvádějí přes lomítko, např. koukat/vidět se, hrát si jako dověšit/šít, zářit/hnět, syntagmatické varianty – v kulatých závorkách, např. být (střevní) opáčen.

Frazémy jsou označeny symbolem *fr.* a jsou řazeny abecedně podle prvního výrazu, s výjimkou těch, které frazémy obsahují. Nejprve se uvádí substantivum, nemá-li žádný další významový, jak objektum, potom adverbium, pronomén a konečně verbum. To znamená, že frazém *andělský* od Adama se uvádí pod slovem *ADAM*, *fungl nový* – *NOVÝ*, *mluvil andělsky/oběma* – *ANDĚLSKY*, *(me) šel/a jsem* – *JÁ*, *byl opáčen* – *OPÁČEN*.